

Islombek OLIMOV,
 Namangan Davlat Universiteti mustaqil tadqiqotchisi
 E-mail: olimov.islombek92@mail.ru.
 Tel: 97 560 33 99

Prof. t.f.d., A.Rasulov taqrizi asosida

SUV RESURSLARIDAN SAMARALI VA OQILONA FOYDALANISH DAVRNING ENG DOLZARB MUAMMOLARIDAN BIRI

Annotatsiya

Ushbu matnda suv resurslarining muammolari, suv ta'minoti va foydalanishning ekologik boylikdagi mohiyati, o'simlik va hayvonot dunyosining suvga bo'lgan ehtiyojlarining kuchaytirilishi, hamda O'zbekiston Respublikasi suv xo'jaligini rivojlantirishning 2020–2030 yillarga mo'ljallangan konsepsiyasi va bu yo'lga amalga oshirilayotgan ishlar bayon qilingan. Konsepsiya doirasida belgilangan vazifalar, mamlakatning suv bilan ta'minlanishining yanada barqaror va samarali bo'lishiga oid. Suv xo'jaligi sohasidagi katta ishlar o'rtasida sug'orish tizimlarining isloh qilinishi, suv resurslaridan oqilona foydalanish, suvni iste'mol qilish jarayonlarini avtomatlashtirish, texnologiyani kengaytirish, va tashqiyoat qiluvchi biroq texnik vositalar orqali suvni to'plash va taqsimlashni samaraliroq qilish kabi muhim vazifalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Globallashuv, BMT, Smart Water, Yo'l xarita, daryolar, ko'llar

EFFECTIVE AND RATIONAL USE OF WATER RESOURCES IS ONE OF THE MOST URGENT PROBLEMS OF THE TIME

Annotation

In this text, the problems of water resources, the essence of water supply and use in ecological wealth, the strengthening of the water needs of flora and fauna, and the concept of water management development of the Republic of Uzbekistan for 2020-2030 and the works being carried out on this road are described. The tasks defined within the framework of the concept are related to the more stable and effective water supply of the country. Among the great works in the field of water management are the reform of irrigation systems, the rational use of water resources, the automation of water consumption processes, the expansion of technology, and the more efficient collection and distribution of water through external but technical means. tasks are listed.

Key words: Globalization, UN, Smart Water, Roadmap, rivers, lakes

ЭФФЕКТИВНОЕ И РАЦИОНАЛЬНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ВОДНЫХ РЕСУРСОВ – ОДНА ИЗ САМЫХ АКТУАЛЬНЫХ ПРОБЛЕМ СОВРЕМЕННОСТИ

Аннотация

В данном тексте рассмотрены проблемы водных ресурсов, сущность водоснабжения и использования воды в экологическом богатстве, усиление потребности в воде растительного и животного мира, а также концепция развития водного хозяйства Республики Узбекистан на 2020-2030 годы. и описаны работы, проводимые на этой дороге. Задачи, определенные в рамках концепции, связаны с более стабильным и эффективным водоснабжением страны. К числу великих работ в области водного хозяйства относятся реформа ирригационных систем, рациональное использование водных ресурсов, автоматизация процессов водопотребления, расширение технологий, более эффективный сбор и распределение воды внешними, но техническими средствами, задачи перечислены.

Ключевые слова: Глобализация, ООН, «Умная вода», «Дорожная карта», реки, озера.

Kirish. Bugungi kundagi dunyo globallashuvi jarayoni, iqlim o'zgarishi mavjud ekologik muammolarni yanada kuchaytirib, yangi xavotirlarni keltirib chiqarmoqda. Shulardan eng asosiysi dunyoning barcha nuqtalarida yuzaga kelgan va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammo u ham bo'lsa suv resurslarining kamayib borishidir. Suv tabiatning eng muhim boyliklaridan biri bo'lib, u butun tirik jonzo, inson, o'simlik va hayvonot dunyosi uchun hayot, yashash manbaidir. Hozirgi kunga kelib ushbu ekologik muammolarni oldini olish borasida birqancha ishlar amalga oshirilmogda. Aholi va korxonalar suv bilan samarali ishlash va isrofini kamaytirish bo'yicha ma'lumotlarga ega bo'lishi muhimdir. Suvni isrof qilmaslik, samarali qo'llash, va o'zini boshqarish bilan bog'liq qadriyatlar suvning ta'limi va tarbiyalanishi bo'yicha muhimdir. Suvsizlik tahdid solib kelgan hududlarda ekologik tarqatuvchi yondashuvlarni amalga oshirish kerak. Qo'llanmalar, korxonalar, fermalar va oila xo'jaliklarining ekologik boshqarishini rivojlantirish, suv tasarrufini oshirish va suv isrofini kamaytirishga yo'naltirilgan ilg'or yondashuvlar muhimdir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlarida taqdim etilgan ma'lumotlarga ko'ra, hozirgi kunda sayyoradagi 10 kishidan 3 nafari xavfsiz boshqariladigan ichimlik suv manbalaridan foydalanish imkoniyatiga yo'q va har 10 kishidan 6 nafari sanitariya xizmatlaridan foydalanish imkoniyatiga ega emas. Suv olish imkoniyatiga ega bo'lmagan 80 foiz uy xo'jaliklarida ayollar va qizlar suv uchun javobgardir. Dunyo aholisining 40 foizdan ko'prog'i uchun suv tanqisligi dolzarb muammodir va zarur choralar qo'llanilmasa kelgusida bu ko'rsatkich yanada yomonlashishi kutilmogda[1]. Dunyodagi umumiy suv zaxiralari qariyb 1,5 milliard km³ bo'lgani holda uning 2 foizga yaqin qisminigina chuchuk suvlar tashkil etadi. Insoniyat o'z ehtiyojlari uchun ishlatishi mumkin bo'lgan chuchuk suvlar resurslari esa olimlar hisoblariga ko'ra atigi 41 ming km³ni tashkil etadi. Hozirgi kunda 1,7 milliarddan ortiq odam suvga ehtiyoj sezib, suvni qayta to'ldirish hajmidan oshadigan daryolar havzalarida yashamoqda. Daryolar, ko'llar va suv qatlamlaridan olinadigan suvning qariyb 70 foizi sug'orish uchun ishlatilmogda[2].

Dunyo aholisining o'sishi bilan suv va oziq-ovqatga bo'lgan talab ortib bormogda. Suv resurslaridan oqilona foydalanish yetarli darajada emasligi, iqlim o'zgarishi va atrof-muhit sharoitining yomonlashishi tufayli ko'plab suv manbalari xavf ostida qolmogda. Dunyo resurslari institutining prognozlariga ko'ra, 2040 yilga kelib, jahonning 33 davlati suvning o'ta darajada tanqisligi muammosi bilan to'qnashadi. Bu mamlakatlar orasida Markaziy Osiyo davlatlarining barchasi mavjud[3].

Bundan tashqari O'rta Osiyo hududida suv resurslarining tobora kamayib boorish fonida, Afg'oniston hukumatining Qo'shtepa kanali orqali Amudaryodan taxminan 300 ming gektar yerni sug'orish maqsadida 4-5 mlrd kub metr suv olmogchi[4]. Bu holat shusiz ham suvsizlik tahdid solib kelayotgan O'zbekiston uchun katta havfdir.

Qolaversa, suv ayrim mintaqalar uchun geosiyosiy barqarorlik omili bo'lib, suvdan foydalanish va taqsimlashning samarali va barqaror amaliyotlarini ishlab chiqish mintaq mamlakatlarining kelajakdagi iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishi uchun juda muhimdir.

Mamlakatimizda suvni tejash, undan oqilona foydalanish bo'yicha ijobiy islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu borada davlatimiz rahbarining bir qator farmon va qarorlari qabul qilindi. Jumladan, 2020 yil 10 iyulda qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasi suv xo'jaligini rivojlantirishning 2020–2030 yillarga mo'ljallangan konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-6024-sonli Farmoni kelgusi o'n yillikda mamlakatimiz aholisini va iqtisodiyotning barcha tarmoqlarini suv bilan barqaror ta'minlash, sug'oriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash, suv xo'jaligiga raqamli texnologiyalarni keng joriy etish hamda yer va suv resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish uchun xizmat qiluvchi tarixiy hujjatdir.

Mazkur Farmon bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasi suv xo'jaligini rivojlantirishning 2020—2030 yillarga mo'ljallangan konsepsiyasiga muvofiq, 2030 yilga qadar quyidagi asosiy ko'rsatkichlarga erishish rejalashtirilgan:

sug'orish tizimlarining foydali ish koeffitsiyentini 0,63 dan 0,73 gacha oshirish va sug'oriladigan maydonning har bir gektariga beriladigan suv hajmini 20% ga kamaytirish orqali suvning mahsuldorligi oshirilishi;

suv ta'minoti past darajada bo'lgan sug'oriladigan yer maydonlarini 560 ming gektardan 190 ming gektargacha kamaytirish; sho'rlangan sug'oriladigan yer maydonlarini 1 948 ming gektardan 1 722 ming gektarga, ya'ni 226 ming gektarga kamaytirish;

Suv xo'jaligi vazirligi tizimidagi nasos stansiyalarining yillik elektr energiyasi iste'molini 8,0 mlrd kVt.s dan 6,0 mlrd kVt.s gacha, ya'ni 25 foizga kamaytirish;

100 ta yirik suv xo'jaligi ob'yektlarida suvni boshqarish jarayonlarini avtomatlashtirish;

qishloq xo'jaligi ekinlarini sug'orishda suvni tejaydigan texnologiyalar bilan qamrab olingan yerlarning umumiy maydonini 2 mln gektargacha, shu jumladan tomchilab sug'orish texnologiyasini 600 ming gektargacha yetkazish[5].

Shuningdek, konsepsiyada «Smart Water» («Aqlli suv») axborot-kommunikatsiya va raqamli texnologiyalar asosida suv o'lchash tizimi joriy etilgan suv xo'jaligi ob'yektlari soni 61 tadan 2020 yilda 151 tagacha, 2024 yilda 18 576 tagacha (100 foiz) ko'payishini ta'minlash belgilab qo'yilgan[6].

Shu bilan birgalikda, O'zbekiston Respublikasi suv xo'jaligini rivojlantirishning 2020 — 2030 yillarga mo'ljallangan konsepsiyasida belgilangan vazifalarni 2020 — 2022 yillarda amalga oshirish bo'yicha tasdiqlangan «Yo'l xarita»sida Suv xo'jaligi vazirligi, manfaatdor vazirlik va idoralar bilan hamkorlikda «Suv va suvdan foydalanish to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Qonuni loyihasini, suv resurslarini boshqarish, suvdan samarali foydalanish va suvni iste'mol qilish bo'yicha samarali mexanizmlarni joriy etish maqsadida Suv kodeksini ishlab chiqish ko'zda tutilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Umuman olganda, konsepsiya doirasida amalga oshiriladigan ishlar suv resurslari zaxirasi hamda aholini va iqtisodiyot tarmoqlarini suv bilan ta'minlashda yuzaga keladigan tahdidlarni oldini olish, sug'oriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash, transchegaraviy suv resurslaridan adolatli foydalanish hamda suv tejovchi texnologiyalarini amaliyotga keng joriy qilish orqali suv resurslaridan oqilona va samarali foydalanish imkonini beradi.

Tahlil va natijalar. Hozirgi kunda ijtimoiy himoyaga muhtoj aholini hamda yoshlarni ish bilan ta'minlash borasida ulkan ishlar amalga oshirilmoqda. Qishloq xo'jaligida vaqtincha foydalanilmayotgan yerlarni o'zlashtirib, kam ta'minlangan oilalarni band qilish bo'yicha tizim qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ko'paytirishga xizmat qilishi bilan birgalikda kambag'allik va ishsizlikni kamaytirish imkonini bermoqda.

Bu borada Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 30 iyuldagi "Suv ta'minoti og'ir hududlardagi aholi tomorqalari va qishloq xo'jaligida foydalanilmayotgan yer maydonlariga suv chiqarish ishlarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi 459-sonli Qarorida Suv ta'minoti og'ir xududlardagi aholi tomorqalari va qishloq xo'jaligida foydalanilmayotgan yer maydonlarini sug'orish uchun vertikal sug'orish quduqlarini burg'ulash va ishga tushirish bilan bog'liq xarajatlarni davlat tomonidan qoplab berish belgilandi[7].

Mamlakatimizning ayrim hududlarida quduqlarni haddan tashqari ko'plab qazilishi va ulardan nooqilona foydalanish natijasida yer osti suvlari zaxiralarining kamayib ketmoqda. So'nggi 40-50 yil davomida yer osti suvlari zaxiralari 35 foizga qisqargan[8].

Xulosa va takliflar. Suv resurslaridan oqilona foydalanish davrimizning eng og'ir muammolaridan biri, shunday ekan suvni tejash orqali suv balansi va ekologiyani buzilishini oldini olish mumkin, bu nafaqat agrar sohani kafolatlangan va barqaror suv bilan ta'minlash imkonini beradi, balki mintaqaning ekologik xavfsizligini saqlash imkonini ham beradi. Suv, iqtisodiyotning katta qismiga ta'sir ko'rsatadi. Toza suv va samarali suv boshqarish jarayonlari ekologiya va iqtisodiyotga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ta'minlaydi. Bu esa iqtisodiyotning barqaror barpo etilishini va amalga oshirilishini ta'minlaydi. Jamiyatda, hukumatlarda tadbirkorona harakat qilish, shu jumladan, suvni samarali boshqarish, suv manbalarini saqlashni o'z ichiga olgan, uni saqlash uchun qo'llaniladigan texnologiyalarni rivojlantirish va ta'limni oshirish, suv va suvdan foydalanishni samarali va barqaror qilishga o'rgatish lozim.

ADABIYOTLAR

1. BMTning 2015 yil sentyabr oyida Barqaror rivojlantirish sammitida qabul qilingan 70-sonli rezolutsiyasi –B.19
2. Salohiddinov A.T. , Ashirova O.A. Suv resurslarini havzaviy rejalashtirish va boshqarish – T.: 2020 –B. 18
3. Abdullayev B.D., Ibragimova N.E., Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences//Suv resurslari tabiatning muhim omili 1/9 2021 –B.821
4. <https://www.gazeta.uz/oz/2023/06/26/water/>
5. "O'zbekiston Respublikasi suv xo'jaligini rivojlantirishning 2020-2030 yillarga mo'ljallangan konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-6024 farmoni
6. <https://uzreport.news/society/ozbekistonda-smart-water-texnologiyasi-joriy-etiladi>
7. <https://www.lex.uz/docs/4923635>
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2017-2021 yillarda yer osti suvlari zaxiralaridan oqilona foydalanishni nazorat qilish va hisobga olishni tartibga solish chora-tadbirlari to'g'risida" PQ-2954 son qarori